

Ágoston-Szűcs Brigitta

A falu, ahol nem tudták végrehajtani a kollektivizálást

Nagy Ákos: Gazdasági és társadalmi változások egy nem kollektivizált maroszséki faluban. Kolozsvár: Kriza János Néprajzi Társaság, 2022. 181 p.

DOI: [10.54742/tabula.2023.1.04](https://doi.org/10.54742/tabula.2023.1.04)

1. Nagy Ákos *Gazdasági és társadalmi változások egy nem kollektivizált maroszséki faluban* címet viselő kötete 2022-ben jelent meg Kolozsváron, a Kriza János Néprajzi Társaság gondozásában. A könyv alapját a szerző doktori disszertációja képezi, amelyet a kolozsvári Hungarológia Doktori Iskola intézményes keretein belül védett meg.
2. A könyv külső jegyeiben esztétikus és beszédes: a kemény táblás borítón széna, szalma mintázata és egy búzacoszorú látható. Az oldalakat fellapozva áttekinthető, jól strukturált szöveg és illusztratív melléklet jelenik meg előttünk.
3. A cím és a szimbolikus borítókép jelzi a tudományos munka fő témáját, amit a *Bevezetés* című részben a szerző tovább pontosít. Leírja azt az általános tendenciát, miszerint az elmúlt évszázad történelmi eseményei hatással voltak az erdélyi falvak társadalmi, kulturális és gazdasági struktúrájára. A világháborúk és politikai változások mind hozzájárultak ahhoz, hogy a hagyományos paraszti életforma átalakuljon és végül felbomoljon. A szerző az utóbb említett változásokat veszi górcső alá, de oly módon, hogy egy atipikus példát vizsgál: egy olyan maroszséki falu esetét járja körbe és elemzi, ahol nem ment végbe a 20. századi kollektivizálás. Ez a falu Jobbágytelke, ahol az államosítás elmaradása nyomán napjainkban is érzékelhető, sajátos társadalmi és gazdasági következmények és állapotok alakultak ki. A preambulumból az is kiderül, hogy a szerző a tudományos munka megírása előtt néprajzi terepkutatásokat végzett Jobbágytelkén, amelyek során hólabda módszert alkalmazott, és főként mélyinterjúkat készített a helyi lakosokkal, valamint megfigyelte az egyes társadalmi interakciókat is a helyszínen. Az utóbbiakhoz kapcsolódó gyűjtésekhez, dokumentációkhoz írott forrásokat is felhasznált, és levéltári kutatásokkal egészítette ki adatait.
4. A *Bevezetés* után tizenegy nagyobb fejezet következik, amelyek lépésről lépésre, logikusan vezetnek az olvasót afelé, hogy először szélesebb ismeretet szerezzen a szovjet blokk államaiban megvalósult kollektivizálásról, majd egyre inkább a romániai vonatkozást és végül a jobbágytelki esetet ismerje meg. A kötet legelején a szerző megfogalmazza hipotéziseit, és olyan kérdéseket vet fel, hogy vajon Jobbágytelke hasznára vált-e az államosítás kimaradása, valamint hogyan alakult ennek következtében a település önmagáról alkotott narratívája, megélhetési stratégiája, szellemi és tárgyi kultúrája, valamint mindez miben más a szomszédos kollektivizált falvak helyzete tükrében.

5. A *Történeti kontextus* című fejezetben részletes és informatív bemutatást kapunk arról, miként zajlott a Szovjetunióban, Albániában, Bulgáriában, Csehszlovákiában, Jugoszláviában, Lengyelországban és Magyarországon a kollektivizálás. Mindezek szemléltetésével átfogó, holisztikus képet kaphatunk arról, hogy az államosítás „programja”, hogyan valósult meg, és miként szerveződtek a termelőszövetkezetek. A nép kezdeti ellenállása és az arra adott válasz, vagyis a terror, az erőszakos és a radikális fellépések a hatalom irányából majdnem mindenhol általános volt.
6. A következő fejezetben a romániai kollektivizálás kerül a vizsgálódás középpontjába, és megtudhatjuk, hogy a mezőgazdaság szocialista átszervezése – amely Romániában viszonylag későn, 1949-ben kezdődött el – hasonló tendencia szerint ment végbe, mint a közép-kelet-európai kommunista államokban, noha számos sajátos vonása is volt. A folyamat elején a parasztság ellenállt, így eleinte sikertelennek bizonyult a kollektivizálás, ám a központi hatalom egyre erőszakosabban hajtotta végre az átalakítást. Ennek ellenére is maradtak olyan falvak – mint például Jobbágytelke, ahol végül az nem valósult meg. A későbbi fejezetekben a szerző már teljes mértékben a vizsgált falu esetére fókuszál: Jobbágytelkét mind térben, mind időben elhelyezi, valamint összehasonlítja a szomszédos településekkel. Jobbágytelke történelmével, kutatás- és társadalomtörténetével, gazdasági folyamataival, a kollektivizálás sikertelenségének történetével és annak narratíváival, valamint a kulturális életével is tüzetesen foglalkozik külön fejezetekben, ezáltal mély bepillantást nyerhetünk a település társadalmi és gazdasági szerkezetébe 1945-től egészen napjainkig. Olvashatunk ebben a részben arról, hogy a kollektivizálás sikertelenségének több oka lehetett. Az egyik, hogy az itteni földek rossz minőségűek, a dimbes-dombos határ pedig összevont, gépesített művelésre alkalmatlan. A másik az, hogy a korabeli események alakításában Balla Antalnak, a helyi tanács titkárának kiemelkedő szerepe volt, akinek sikerült kompromisszumot kötnie a hatalommal, amelynek értelmében a kollektivizálás elmaradásáért cserébe a település szellemi értékeit kínálta fel az államnak, hogy azokat saját kultúrpolitikai céljaira felhasználja. Továbbá a jobbágytelki kollektivizálási kísérlet időszakáról szóló visszaemlékezésekben gyakran előfordul az a monda, mely szerint azért nem valósult meg a kollektivizálás, mert helyi kézműves ajándékokat vittek a vezetőnek (szalmából font tárgyakat), akinek annyira megtetszettek ezek, hogy mentesítette a falut a termelőszövetkezet alapítása alól.
7. Az utóbb említett fejezetekben, de leginkább a *Kollektivizálás narratívái* című részben több helyen találhatunk olyan szövegrészleteket, amelyeket a szerző beszélgetőpartnereitől, személyes elmesélésekből idéz. Ezek egyfelől hitelesítik a szerző megállapításait, másfelől jól érzékeltetik, hogy a kollektivizálás elmaradása sorsfordító esemény volt a faluközösség számára, amelyet az itt élők számos narratívában dolgoztak fel, vagy dolgoznak fel a mai napig. Egyes adatközlők személyesen átélték ezt az időszakot, mások pedig a közösségi emlékezet segítségével tesszik magukévá a történetet. Az interjúalanyok nem csupán a kollektivizálásról mondanak érdekes információkat, hanem az élet különböző mozzanatairól is megosztanak emlékeket, amelyek a szövegben mozaikot alkotva villannak fel. Például olvashatunk a régi bálokról, a fiatalok elvándorlásáról és mezőgazdasághoz fűződő viszonyokról, a falu tanácstitkáráról, az állattartásról, a szalmafonásról és a termékek értékesítéséről, a pálinkafőzésről, a helyi táncról és fellépésekről, és még sok más olyan tevékenységről, élethelyzetről és történetről, amelyek Jobbágytelke és a társadalma mélyebb megismeréséhez vezetnek.

8.

A szerző a kötet végén következtetéseket és válaszokat fogalmaz meg, amelyek új adatokkal, információkkal bővítik a Jobbágytelkével és a romániai kollektivizálás társadalmi és gazdasági aspektusaival kapcsolatos ismereteinket. A kutatás konklúziójának legjelentősebb megállapítása az, hogy Jobbágytelkén a földek magánkézben maradása pozitív hatással volt a helyi gazdasági helyzetre, és emellett a társadalmi és kulturális élet is élvezte az ezzel járó előnyöket, a hagyományos paraszti élethez kapcsolódó tárgyak és szokások pedig tovább fennmaradhattak. Mivel a településen nem történt meg az államosítás, így a korábbi gazdálkodási módok, eszközök érintetlenül élhettek tovább, a gazdák viszonylag szabadon vezethették gazdaságukat, saját eszközeikkel művelhették meg saját tulajdonú földjeiket. A hagyományos földművelés mellett egy kisiparos tevékenység tört utat magának, a szalmafonás: így válhatott a szalmakalap a falu védjegyévé. Jó bevételi forrásnak bizonyult a vágóállat tenyésztés is, hiszen szerződéses alapon a helyiek az államnak adhatták el állataikat. A családi gazdaságokban megmaradt a gabona-termesztés és a kalákában végzett munka, mint például az aratás. Ami a kultúrát illeti, tovább élt a népzene, a néptánc és a népviselet. Az elvándorlás folyamata is némivel később kezdődött meg Jobbágytelkén, mert a családi munkamegosztás és a gazdálkodás hosszabb ideig volt képes viszonylag biztos anyagi egzisztenciát teremteni a közösség tagjai számára. Azonban a 20. század végi általános társadalmi jelenségek nem kerültek el a Jobbágytelkét sem: az elvándorlás, a népszaporulat csökkenése, az elöregedés, a gazdasági visszaesés itt is éreztetik hatásukat. Jobbágytelke földrajzi szempontból elszigetelten fekvő település, ennek következménye, hogy jobban megőrizte társadalmi felépítését: etnikai, felekezeti szerkezetét és agrárjellegét. A szerző úgy véli, hogy ennek köszönhetően tudott Jobbágytelke viszonylagosan homogén maradni, és többé-kevésbé egységesen viszonyulni a 20. század második felében zajlott makrofolyamatokhoz.

9.

A könyvet illusztratív melléklet zárja, amelyben kvantitatív, összehasonlító táblázatokat találunk, és a szerző terepen készített fotóiból láthatunk válogatást. Az utóbbiak jól szemléltetik Jobbágytelke arculatát: lakóházait, utcáit, tevékenységeit és földrajzi adottságait is.